

Posebno je korisno peto poglavlje *Naseljena mjesta u okolini Čajniča*. Abecednim, tematskim i hronološkim navodi 172 ruralna mjesta. Rijetko je ko od autora monografija bh. gradova i njihove okoline tako iscrpno, pregledno i s puno interesantnih podataka prikazao okolna naselja, kao što to uradila autorica ove monografije.

Posljednje poglavlje *Privreda* posvećeno je privrednoj djelatnosti stanovništva. S više podnaslova, u granicama dostupnih izvora piše o zemljoradnji, stočarstvu, pčelarstvu, privrednim objektima (mlinovi, stupe), rudarstvu, zanatstvu i trgovini.

Time zaokružuje pisanje o interesantnom i historijski bogatom gradu i okolini na prostoru istočne Bosne i Hercegovine.

Na kraju donosi spisak *Izvora, Literature*, te *Indeks ličnih imena* i *Indeks geografskih pojmova*. Rijetko je koja knjiga napisana najvećim dijelom na neobjavljenoj osmanskoj arhivskoj građi i donijela toliko novih podataka, ne samo za Čajniče i njegovu okolinu, nego i šire. To je zaista veliki doprinos poznavanju, ne samo urbanih mjesta Bosne i Hercegovine, nego i šire historijske nauke.

Enes Pelidija

Abdulah Polimac i Azra Gadžo Kasumović, *Sidžil sarajevskog šerijatskog suda iz 1217/1802-1803. godine.*, Sarajevo: Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, Edicija: Sidžil, Knjiga I – Sidžil br. 42, 2023, 478. str

U izdanju Gazi Husrev-begove biblioteke, 2023. godine objavljeno je djelo pod nazivom *Sidžil sarajevskog šerijatskog suda iz 1217/1802-1803. godine* Abdulaha Polimca i Azre Gadžo Kasumović. Oba priređivača uložila su mnogo truda da bi preveli sidžile sarajevskog šerijatskog suda pisane osmanskim jezikom i isti

prilagodili našem jeziku za što je, nedvojbeno, bilo potrebno znanje iz više naučnih disciplina. Pored glavnog sadržaja, odnosno prijevoda različitih dokumenata (strana 11-356), djelo se sastoji od *Riječi izdavača*, *Uvoda*, *Rječnika termina* i *Faksimila izvornika*. Sidžili kao sudski protokoli, odnosno sudske knjige koje su

se pod nadzorom i upravom kadije vodile u svakoj sudnici na prostorima Osmanske Države, predstavljaju vrijedna i vjerodostojna povjesna vrela. Činjenica da su lišeni subjektivnih ocjena, kako to autorica navodi u *Uvodu*, omogućava da se na njih može gledati kao na ključne izvore za *pravu historiju*. Prijevod i tumačenje sidžila kojem su vrlo ozbiljno pristupili priređivači, podrazumijevali su njihovo odlično poznavanje administrativnih, vojnih, pravnih i upravnih pojmova, funkcija, dužnosti, službi, hijerarhijskog lanca, zvanja i svega ostalog što je činilo strukturu Osmanske Države. Pri tome, bili su svjesni da je ponekad nemoguće u potpunosti za sve navedeno pronaći ekvivalent u južnoslavenskom jezičkom izrazu, što orijentalistima često otežava prevođenje. Iz tog razloga oni, nerijetko, moraju tragati za približnim prevodilačkim rješenjem, često i podnožnim napomenama u kojim dodatno pojašnjavaju i dopunjuju prijevod da bi čitaocu omogućili kontekstualno razumijevanje na maternjem jeziku. Pored toga, način ophođenja, izraza, opisa, sačinjavanja pojedinih naredbi, molbi, odluka, definisanje situacija i pojava u osmanskim dokumentima, također, diktira iznalaženje leksičkih rješenja koja bi

bila približno jednaka jeziku na koji se sidžili prevode. Time se potvrđuje teza o kompleksnosti prevodilačkog zanata i potrebnoj velikoj umješnosti prevodioca da tekst adekvatno prilagodi poznatim, ustaljenim i prihvaćenim formama u našem jeziku. Preduslov uspješno urađenog posla svakako je široko znanje prevodioca, njegova posvećenost radu, saradnja s kolegama, relevantnim stručnjacima iz date oblasti, a na koncu važnu ulogu ima i intuicija samog prevodioca. Pri tome, posebno dešifriranje imena i prezimena, kao i toponima na osmanskom jeziku iziskuje maksimalnu posvećenost, strpljivost i ustrajnost budući da je osmanski jezik *konsonantski*, što dodatno otežava sam proces prevođenja. Dok su se pojedina imena u južnoslavenskom govornom području različito izgovarala i pisala, na osmanskom jeziku su se pisala identično te ih je zbog toga veoma teško razlikovati, poput imena Mehmed i Muhamed i sl. Također, ne treba zaboraviti da je riječ o jeziku koji je rodoslovno i tipološki mješavina triju različitih jezika, odnosno arapskog, perzijskog i turskog jezika što dodatno usložnjava čitanje sidžila. Istovremeno, u našem jeziku i historiografiji su se uvriježili pojedini nazivi dužnosti, dokumenata i titula

u izvornoj varijanti, poput: *fermana*, *muteselima*, *muhafiza*, *hudžeta* i sl.

Imajući sve navedeno na umu, angažman Azre Gadžo Kasumović kao vrsnog poznavaoca osman-skog-turskog jezika i arhivistike zaslužuje svaku pohvalu. Sidžili koji su bili predmet njene pažnje, sadrže raznovrsnu građu koju sačinjavaju fermani, berati, bujruldije, arzovi, vakufname, razne isprave i drugi dokumenti. Gadžo Kasumović je uložila ogroman trud kako bi dopunila prijevode regesti sidžila br. 42 iz 1217/1802-1803. godine koje je ranije sačinio Abdulah Polimac, također vrstan bosanskohercegovački orijentalista i prevodilac, i tako prerađen i dopunjen materijal u integralnoj formi ponudila naučnoj i široj javnosti na korištenje. Orginalan naziv sidžila br. 42 je *Siğill-i mahfūz-i waqāyi' wa qismat-i 'askariyya dar zamān-i fađīlatlū Hālil Fahmī Afandī ḥađratlārī sana 1217 ġurra-i rabī' al-awwal*, čiji prijevod glasi: *Zaštićeni sidžil dokumenata i podjele vojnih ostavina iz vremena ekselencije odlikovanog Halil-efendije od prvog rebiul-evvela 1217/1802. godine*. Prema pisanju Osmana Lavića, o navedenom sidžilu se brinuo naib sarajevskog kadije Halila Fehmi-efendije o čijem životu i radu ne postoje detaljni podaci,

osim informacija u ovom sidžilu iz kojih se vidi da je za naiba u sarajevskom sudu postavljen Sejjid Husejin, murasel mule.

Gadžo Kasumović i Polimac su uložili veliki napor da prevedu sidžile, a potom ih dodatno i objasne o čemu svjedoči čak 771 predočena napomena u ovoj knjizi. One u mnogome olakšavaju razumijevanje i analizu dokumenata bez kojih bi interpretacija bila otežana. Pored toga, dodatno su pojašnjeni brojni učestali termini, definisane jedinične mjere, predočeni dodatni opisi za mnoge predmete, oruđe, tkaninu, platno, kože, posude, prostirke, proizvode, vrste jela i slično koji se pominju u osnovnom tekstu. Određene dvojbe i nejasnoće, poteškoće da određeni pomenuti toponim u orginalnom tekstu dovedu u vezu s poznatim kontekstom i drugim historijskim izvorima, autori su naveli u vidu detaljnih napomena. Jedna od njih glasi; "U Ključu, nekada nahiji Sana, postoji danas selo Stražice, a nisam pronašla selo pod nazivom Stranić/Istranić, kako je ovdje ubilježeno osmanskom grafijom". Na drugom mjestu pominje se Dubošica i Gadžo Kasumović pojašnjava da "postoji Duboštica ili Dubošćica kod Vareša" pretpostavljajući da se na to odnosi

pomenuti toponim. Međutim, pominje i mogućnost da je harf L nespretno ubilježen kao D pa bi se u tom slučaju ovaj toponim mogao čitati kao Ljubogošta, čime bi tako bilo pomenuto selo kod Sarajeva.

U kontekstu ove novoobjavljene knjige, važno je pomenuti da danas Gazi Husrev-begova biblioteka čuva 88 svezaka protokola od čega se najveći dio odnosi na sarajevski šerijatski sud. Oni su u biblioteku dostavljeni 1931. godine kao dio vrijedne porodične biblioteke Muhameda Enverija Kadića, našeg historičara i epigrafičara. Ovu vrlo vrijednu historijsku građu do sada su koristili mnogi historičari, orijentalisti i drugi istraživači. Njihovo interesovanje bilo je potaknuto i činjenicom da prijevod i objavljivanje sarajevskih sidžila značajno osvjetljava odnos centralnih osmanskih vlasti prema nižim administrativnim nivoima i donosi vrijedne podatke o društvenom životu u sarajevskom kadiluku. Sidžili oslikavaju vojne, ekonomske, vjerske, kulturne i druge prilike na ovom pograničnom području Osmanske Države. Analiza sadržaja sidžila i hronološka nit koju kroz njih pratimo, omogućavaju stvaranje historijske slike u dužem vremenskom razdoblju na način da rasvjet-

ljavaju, ne samo određeni događaj, već i viševremenske pojave i dugotrajni društveni proces na jednom, lokalnom nivou. Dakako, u kompletiranju cjelokupne slike, pored sidžila, od velike važnosti su i drugi historijski izvori kojim se, između ostalog, posebno bavio Abdulah Polimac. S osmanskog jezika Polimac je u toku svog radnog vijeka preveo na hiljade stranica raznih dokumenata kao što su *Ahkam defteri*, *Ahkami šikajet defteri*, *Mufessal defteri*, *Muhimme defteri*, *Malije defteri*, 12 sidžila sarajevskog šerijatskog suda iz prve polovine XIX stoljeća (sidžili brojevi 40 do 51), kao i mnoge druge, tako ostavivši iza sebe veliki trag u nauci pri čemu njegov rad i opus predstavljaju uzor za savremene znanstvene djelatnike.

Na kraju, s pravom možemo reći da integralni prijevod *Sidžila sarajevskog šerijatskog suda iz 1217/1802-03. godine* predstavlja veliki naučno-prevodilački poduhvat koji će biti od koristiti istraživačima, ne samo iz polja historije, već i drugih naučnih oblasti. Prijevodom gotovo svih vrsta dokumenata različitog sadržaja (fermana, berata, bujruđlija, vasijet-nama i drugih izvora) koji se nalaze u spomenutom sidžilu, otvorena su vrata za istraživanjem brojnih pitanja,

interpretaciju ili reinterpretaciju historijskih činjenica koje se tiču svih segmenta života u sarajevskom kadiluku i njegovom okruženju. Širok je spektar tema koji nam otkriva prijevod ovog sidžila kao i predočeni komentari i pojašnjenja. Neki njegovi dijelovi otkrivaju nam onu skrivenu, privatnu stranu života građana Sarajeva, a jedna od takvih nalazi se na 90-oj strani čiji prijevod glasi: *Umikulsuma, kći jamaka Muharem-baše, iz Tabak Sulejmanove mahale u gradu Sarajevu, pošto se predstavila sudu pred uvažanim sudskim vijećem, u prisutnosti Salata Muharem-baše, sina hadži Mustafe, iz Terzibašine mahale, njenog rastavljenog muža kome se izdaje ovo pismeno rješenje, dobrovoljno je izjavila sljedeće i ovako obrazložila: "Između mene i moga navedenog muža Muharem-baše nema lijepog življenja, pa sam ja zbog toga zatražila da me pusti i odrekla sam se mehri-muedžela od sedam hiljada akči na koji se on obavezao prilikom vjenčanja da će platiti, kao i izdržavanje za vrijeme ideta/iddet i nužnog izdržavanja. Jedino malodobnu našu kćer Fatimu, rođenu iz našeg braka, Muharem baša će izdržavati iz svoje imovine dok ona ne navrší devet godina. Kada sam ja gore imenovanom ponudila da se pred sudom tako*

rastavimo, on je tu rastavu i prihvatio. Ja sam se potpuno odrekla bilo kakve tužbe kojom bi potraživala nešto od navedenog Muharem-baše, bilo iz kakvog poslovnog odnosa među nama od dana vjenčanja do danas, ili iz bračnog odnosa, osim izdržavanja navedene malodobne naše kćeri Fatime i za nju izdržavanja i odjeće." Pošto je Muharem-baša prihvatio to odricanje, priznao je i odobrio sve što je Umikulsuma navela i istu je pustio iz bračne zajednice. O tome je izdato ovo pismeno rješenje. Dana 2. mjeseca zul-hidž-džeta 1217/26. marta 1803 godine.

Ovaj dio sidžila svjedoči o inicijativi jedne žene i njenom angažmanu da raskine postojeći brak i to dogovorom pred nadležnim sudom. Sarajevski sidžil donosi i druga, brojna važna i zanimljiva saznanja koja nam otkrivaju ljudsku svakodnevicu početkom XIX stoljeća poput sklapanja braka, ostavinskih odredbi, optužnica, punomoći, ali i vrijedne informacije o životu vakufa, cijena različitih robe, posebno živežnih namirnica, načinu života siromašnih i nemoćnih članova društva i slično, što predstavlja opravdan razlog da ovo djelo preporučimo, ne samo naučnoj, već i široj javnosti.

Amir Džinić